

JOURNALISTINA ITÄ-AFRIKASSA

Toimittajan kehitysmaissa kohtaamat haasteet

Aino Tanhua

Opinnäytetyö, kevät 2010

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Länsi

Turun toimipaikka

Viestinnän koulutusohjelma

Medianomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Tanhua, Aino. Journalistina Itä-Afrikassa – toimittajan kehitysmaissa kohtaamat haasteet, Turku kevät 2010, 42 sivua, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Turun toimipaikka, medianomi.

Opinnäytetyöni käsittelee suomalaisen toimittajan työtä kehitysmaissa ja erityisesti Itä-Afrikan alueella. Sekä omieni että haastateltavieni kokemusten kautta kartoitan journalistien työskentelytapoja ja heidän kohtaamiaan haasteita.

Tarkastelen työssä sitä, kuka yleensä rahoittaa matkat, miten jutut myydään, kuinka paljon Suomesta käsin voi suunnitella, miten haastateltavat löytyvät, miten liikkuminen onnistuu sekä millaisia käytännön ongelmia ja eettisiä kysymyksiä ilmenee. Lopussa kokoan toimittajille suunnatut ohjeet, joissa samalla tiivistyvät tutkimuksen tulokset.

Aineistona työssäni olen käyttänyt neljän toimittajan teemahaastatteluja, omia kokemuksiani alueella työskentelystä sekä aihetta koskevaa kirjallisuutta. Toimittajien työstä kehitysmaissa on tehty vain vähän tutkimusta, joten olen käyttänyt aineistona toimittajille muuten suunnattua kirjallisuutta, eettisiä ohjeita sekä matkakertomuksia. Olen myös kartoittanut lyhyesti Itä-Afrikan maiden historiaa ja nykypäivää, jotta lukija saa käsityksen alueen olosuhteista.

Opinnäytetyöni tuoteosana tein Tansaniassa opiskelijavaihdossa ollessani kuvareportaasin, joka käsittelee turismin ja käsityöläisyyden mahdollisuuksia antaa elinkeino huonoimmassa asemassa oleville. Kuvasin aihetta kehitysvammaisten, syrjäytyneiden naisten sekä maasai-heimon jäsenten näkökulmasta. Kuvareportaasi on tehty verkkosivujen muotoon.

Tutkimustuloksena selvisi, että toimittajan on mahdollista tehdä taloudellisesti kannattavia työmatkoja Itä-Afrikkaan freelancerina. Useimmiten juttuja on myyty jo etukäteen tai matkasta on sovittu jonkin tietyn tahon kanssa, joka usein rahoittaa matkan.

Ongelmia luovat esimerkiksi välimatkat ja yhteystietojen vaikea saatavuus. Myös saadun tiedon todenmukaisuus on usein kyseenalaistettava. Korruptio ja heikko lehdistön vapaus vaikeuttavat työskentelyä.

Käytännön ohjeisiin olen kerännyt vinkkejä ongelmien välttämiseen. Toimittajan tulee suunnitella reittinsä hyvin ja varata riittävästi aikaa, sekä olla tarkka ja tuntea asiansa, jos kyseessä on politiikkaa sivuva aihe.

Asiasanat: Afrikka, Itä-Afrikka, ulkomaantoimittaja, kehitysapu, Tansania, Kenia, Ruanda, Uganda, Burundi, journalismi, kehitysmaajournalismi

ABSTRACT

Tanhua, Aino. How to Work as a Journalist In the East African District? Language: Finnish. Turku, Spring 2010. 42 pages. Diaconia University of Applied Sciences, Turku unit, Bachelor Degree in Communication and Media.

My thesis examines the work of Finnish journalists in the East African district. Combining both theory and experiences it gathers information about journalistic working practices and challenges in the area.

This thesis covers questions of travel finance, how the journalistic articles are sold, how much is possible to plan before hand, how to find sources and interviewees, how infrastructure is handled and what kind of practical and ethical problems journalists face. Based on these results I created guidelines that will help Finnish journalists heading to East Africa, and in a larger perspective anywhere in the South.

Source material includes four themed interviews, my own experiences and relevant literature. The working practices of foreign journalists in the South have not been widely researched, so I relied on other kinds of practical guides, ethical codes and travel diaries. I also included a short introduction to the history and present-day East Africa to give the reader an insight to prevailing circumstances.

As the productive part of my thesis I made a photo reportage while being an exchange student in Tanzania. It deals with the possibilities of tourism and handicrafts to provide a living for the most disadvantaged. I photographed the subject from the perspectives of physically disabled, outcast women and members of the Maasai tribe. The photo reportage is made for Internet.

As a result I found out that it is possible to make profitable travels to East Africa as a freelancer. In most cases the journalistic pieces have been sold before hand or the travels have been planned with a specific publisher, in which case the publisher usually participates in the expenses as well.

Causes of problems are for example long distances and the difficulty of getting contact information. The information gotten from the interviewees is often questionable. Corruption and low press freedom make working in East Africa hard.

In the practical guidelines I give tips of how to avoid problems. A journalist has to plan well beforehand and make sure to have enough time. He needs to be sharp and know his subject especially when covering political matters.

Keywords: Africa, East Africa, foreign journalist, development aid, Tanzania, Kenya, Rwanda, Uganda, Burundi, journalism, development journalism

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
1.1 Työn tausta ja tarkoitus	4
1.2 Haastattelut	6
2 ITÄ-AFRIKAN MAAT JA NIIDEN SUHTEET	7
2.1 Itä-Afrikka ja sen historia	8
2.2 Itä-Afrikan maiden olosuhteet	10
2.3 Tansania	12
2.4 Sananvapaus Itä-Afrikassa	13
2.5 Suomalaiset Itä-Afrikassa	15
3 KUVAREPORTAASI TANSANIASTA	17
3.1 Kuvareportaasin tausta	17
3.2 Kuvareportaasi	17
4 SUUNNITTELU	22
4.1 Miten aihe löytyy?	22
4.2 Miten lähteet ja haastateltavat löytyvät?	24
4.3 Mistä rahoitus ja kuka ostaa?	25
5 KÄYTÄNNÖN ONGELMAT	27
5.1 Yhteydenpito	27
5.2 Kulttuurilliset erot	28
5.3 Millä liikkua?	29
5.4 Tulkki tai fikseri?	30
5.5 Kokemuksia kriisijournalismista	31
6 EETTISET ONGELMAT	33
6.1 Tiedosta ja avusta maksaminen	33
6.2 Avun vastaanottaminen	34
6.3 Kenen tarina?	35
7 KÄYTÄNNÖN OHJEET	36
LÄHTEET	39
Liite	42

1 JOHDANTO

1.1 Työn tausta ja tarkoitus

Opinnäytteeni käsittelee toimittajan kehitysmaissa ja erityisesti Itä-Afrikan alueella kohtaamia ongelmia. Näkökulmani on erittäin käytännönläheinen, eikä tässä työssä ole tarkoitus syvemmin perehtyä juttuaiheiden valintojen etiikkaan tai median kehitysmaakuvaan.

Vaikka kehitysmaista kertovista uutisista ja muista jutuista on tehty lukuisia analyyseja (esimerkiksi Räsänen 1999, Maasilta 2001, Hägg 2008). Hyvin harva niistä kertoo mitään toimittajan jutunteossa läpikäymästä prosessista. Pääpaino on usein enemmän aiheiden valinnassa ja kehitysmaiden ihmisten representaatiossa. Kuitenkin tämä prosessi on mielestäni erittäin mielenkiintoinen, ja siihen tutustuminen helpottaa ulkomaille toimittajaksi lähtevän matkaan valmistautumista. Aiheen rajasin Itä-Afrikan yhteisöön (EAC) kuuluviin maihin, eli Tansaniaan, Keniaan, Ugandaan, Ruandaan ja Burundiin.

Käytännön journalistisessa työprosessissa on paljon pohdittavaa. Ensimmäinen ratkaistava asia on matkan rahoitus. Sitten pitää miettiä, miten paljon aikaa tarvitaan, miten kontakteja luodaan, miten kielimuuri ylitetään ja miten selvitetään kulttuuriset väärinkäsitykset. Monia asioita tulee pohtia jo paljon etukäteen, esimerkiksi pelkkä liikkuminen syrjäisillä ja mahdollisesti myös kriisissä olevilla alueilla on hankalaa. Käsittelem jonkin verran myös ammattietiikkaa, joka liittyy kysymyksiin, miten paljon apua voi hyväksyä ja miltä tahoilta.

Lähestyn aihetta kirjallisuuden, neljän teemahaastattelun ja omien kokemusteni kautta. Lopuksi kokoan näistä saamani tulokset ulkomaille lähtevälle toimittajalle sopiviksi käytännön ohjeiksi. Niiden on tarkoitus auttaa erityisesti Itä-Afrikan alueelle lähteviä, ensi kertaa kehitysmaihin tai kyseiseen alueeseen tutustuvia toimittajia. Vaikka keskitynkkin Itä-Afrikkaan, uskon samojen ohjeiden olevan hyödyksi myös muualle päin maailmaa ja kriisialueille suuntaaville journalisteille.

Vuonna 2007 suomalaisia Journalistiliittoon kuuluvia freelance-toimittajia oli maailmalla yhteensä 83, ja työsuhteessa ulkomailla puolestaan oli 36 journalistia (Jokinen 2007). Heistä pieni osa työskentelee Afrikassa tai etenkin Itä-Afrikan alueella. Lyhyillä juttukeikoilla käy kuitenkin useampi toimittaja, ja moni Journalistiliittoon kuulumaton kirjoittaa juttuja erityisesti järjestölehtiin.

Opinnäytetyön tuoteosana tein verkkojulkaisuun tarkoitettua kuvareportaasia ollessani opiskelijavaihdossa Tansaniassa, Iringan kaupungissa. Kuvareportaasi muokkasin internetissä julkaistavaan muotoon. Aiheena oli turismin ja käsitöiden syrjäytyneille antama elinkeinon mahdollisuus. Lähestyin aihetta kolmesta eri näkökulmasta: syrjäytyneiden naisten, fyysisesti vammaisten sekä maasai-heimoon kuuluvien kannalta.

1.2 Haastattelut

Opinnäytetyötäni varten tein neljä teemahaastattelua, jotka kaikki kartoittivat haastateltavien kokemuksia heidän työskentelystään Itä-Afrikassa ja välillä laajemmalla alueella. Peik Johanssonia, Katariina Laurilaa sekä Anna-Kaisa Hiltusta haastattelin kasvotusten ja nauhoitin haastattelut. Teppo Eskelistä puolestaan haastattelin sähköpostitse olosuhteiden pakosta. Opinnäytetyön liitteenä on kysymyslista (liite) jossa ovat sähköpostihaastattelun kysymykset. Ne myös toimivat löyhästi pohjana muille tekemilleni haastatteluille.

Katariina Laurila on tällä hetkellä pääasiallisesti Ugandassa toimiva freelancer. Hän on työskennellyt Itä-Afrikassa vuodesta 2001 lähtien, jolloin hän oli media-asiantuntijana suomalaisessa kehitysyhteistyöprojektissa. Projektin loputtua Laurila jäi Tansaniaan ja elätti itsensä sekä tv- että lehtialan toimittajana. Hän työllistyi muutaman vuoden päästä East Africa TV:lle tuotantopäälliköksi Dar es Salaamiin ja siirtyi siitä myöhemmin Ugandaan Kampalaan WBS Televisioniin uutispäälliköksi. Vuodesta 2007 lähtien Laurila on jälleen toiminut freelancerina.

Peik Johansson työskentelee nykyään Viestintä ja kehitys -säätiössä (VIKES). Hän on myös Voima-lehden perustaja sekä Ylen radion pitkäaikainen freelancer. Johansson teki

vuosina 1990–1995 useita matkoja Itä-Afrikan alueelle sekä Somaliaan, Etiopiaan, Eritreaan ja Sudaniin. Matkoilta syntyi niin uutisjuttuja kuin radiodokumenttejakin. Tänä aikana hän teki ensin juttuja freelancerina muun muassa Kansan uutisille, sekä myöhemmin Yle Mafialle ja muille Ylen radiokanaville. 2000-luvulla Johansson on käynyt Itä-Afrikassa muiden projektien takia, kuten opettamassa journalismia Viestintä ja kehitys -säätiön (VIKES) välityksellä. Hänellä on kokemusta niin kulttuurijuttujen tekemisestä kuin kriisi- ja sota-alueilla työskentelemisestä, Johansson oli esimerkiksi Ruandassa vuonna 1994 kansanmurhan tapahtumien aikaan.

Teppo Eskelinen on filosofian tutkija sekä Voima-lehden avustava taloustoimittaja. Hän on matkustanut toimittajana Tansaniassa ja Keniassa vuosina 2004 ja 2007. Hänen kirjoittamansa artikkelit ovat käsitelleet laajaa määrää aiheita, kuten kehitysyhteistyötä, paikallisia taiteilijoita ja junamatkustamista Tansaniassa. Eskelinen on matkustanut Itä-Afrikassa suurimmaksi osaksi vapaana toimittajana, ja hänen juttujaan on julkaistu monessa suomalaisessa julkaisussa.

Anna-Kaisa Hiltunen on tällä hetkellä töissä Planin viestinnässä. Hän on ollut opiskelijavaihdossa Sambiassa vuonna 2006, jolloin hän työskenteli paikallisessa The Post -sanomalehdessä. Samalla hän kirjoitti juttuja freelancerina suomalaisiin lehtiin, kuten Aamulehteen ja Helsingin Sanomiin. Vuonna 2009 Hiltunen työskenteli vapaaehtoisena katulasten ja -nuorten kanssa Nairobissa. Myös tältä matkalta syntyi juttuja, erityisesti Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen (KEPA) Kumppani -lehteen.

2 ITÄ-AFRIKAN MAAT JA NIIDEN SUHTEET

Kuva 1. Afrikan kartta, Itä-Afrikan yhteisön maat tummennettuina

2.1 Itä-Afrikka ja sen historia

Olen rajannut käsittelemäkseni alueeksi Itä-Afrikan yhteisöön (EAC) kuuluvat maat. EAC on poliittinen liittouma, johon kuuluvat Tansania, Kenia, Uganda, Ruanda ja Burundi. Tässä työssä käyttämäni termi Itä-Afrikka viittaa siis näihin maihin. Itä-Afrikalla saatetaan muissa yhteyksissä viitata myös huomattavasti laajempaan maantieteelliseen alueeseen.

EAC-maat ovat tehneet yhteistyötä läpi koko 1900-luvun. Nykyinen EAC on perustettu vuonna 1999. Sen edeltäjä, joka tunnettiin samalla nimellä, kaatui erimielisyyksiin vuonna 1977. Nykyisestä yhteisöstä on kaavailtu tulevaisuudessa liittotasavaltaa, jonka alueella liikkuvuus olisi vapaata ja maita yhdistäisi yhteinen hallitus sekä valuutta. (East African Community Portal 2010.)

Kaikki Itä-Afrikan maat itsenäistyivät 1960-luvun alussa. Tansania, Kenia ja Uganda olivat sitä ennen Ison-Britannian alaisia ja Burundi sekä Ruanda puolestaan Belgian

siirtomaita. Itsenäisyyden jälkeinen aika on ollut myrskyisä kaikissa muissa maissa paitsi Tansaniassa, joka on onnistunut pysymään suhteellisen rauhallisena ja yhtenäisenä.

Keniassa ei ole ollut suuren luokan poliittisia konflikteja tai sotia. Kuitenkin maa on ollut epävakaassa tilassa, ja viimeksi vuonna 2007 presidentinvaalien tulosten epäselvyys nostatti väkivaltaisuuDET pintaan. Presidentti Mwai Kibaki sai jatkaa toiselle kaudelle, mutta monet ministerit putosivat pois ja puoluesuhteet muuttuivat radikaalisti. Vaalin tuloksen epäillään olleen väärennetty. Protestoinneissa uskotaan kuolleen jopa 1500 ihmistä. (CIA 2010.)

Uganda kärsi vuonna 1971 vallan kaapanneen diktaattorin Idi Aminin käsissä. Diktatuurin aika päättyi Aminin päätettyä hyökätä Tansaniaan, joka vastasi voimalla, ja yhdessä Aminin vastustajien kanssa syöksi tämän vallasta. Seuraavan presidentin, Idi Aminin jo kerran vallasta syöksemän Milton Oboten, kaudella asiat eivät olleet paljonkaan paremmin, ja maassa puhjenneessa sisällissodassa arvioidaan noin puolen miljoonan ugandalaisen kuolleen. (CIA 2010.) Vuodesta 1986 eteenpäin Ugandan presidenttinä on ollut Yoweri Museveni, jonka kaudella maa on hieman vakautunut ja myös onnistuneesti saanut kuriin AIDS-epidemiaansa (Guest 2004, 102–104). Kuitenkin Ugandan pohjoisosissa toimii edelleen sissiliike Herran vastarinta-armeija (LRA), jota vastaan taistelivat vuonna 2008 paitsi Ugandan myös Etelä-Sudanin ja Kongon demokraattisen tasavallan joukot (Global.Finland 2010).

Sekä Burundissa että Ruandassa on itsenäistymisen jälkeen ollut taisteluita ja ajoittain sisällissotaa kahden suurimman heimon, hutujen ja tutsien, välillä. Tutsit ovat heimoista pienempi, mutta edustavat perinteisesti korkeampaa yhteiskuntaluokkaa. Se juontuu heidän elinkeinostaan lehmien omistajina. Hutut ovat moniväkisempi mutta perinteisesti köyhempi, maanviljelyyn erikoistunut heimo. (Kapuściński 2002, 189–190.) Ruandassa erimielisyydet kärjistyivät Ruandan kansanmurhaan, jossa kuoli vuonna 1994 sadan päivän aikana noin 800 000 tutsia ja maltillista hutua. Ruandan väkiluku on nykyään reilut 10 miljoonaa. (CIA 2010.)

Naapurimaat ovat joutuneet majoittamaan suuret määrät pakolaisia näiden konfliktien takia. Tansanian länsirajan tuntumassa asuu edelleen lähes puoli miljoonaa pakolaista,

jotka ovat kotoisin pääosin naapurimaasta Burundista. Kyseessä on Afrikan suurin tietyssä maassa asuva pakolaisryhmä. (USCRI 2007.)

Itä-Afrikan yhteisön alueella asuu suuri määrä myös yhteisön alueen ulkopuolelta tulleita pakolaisia. Tansaniassa asuu lähes 100 000 pakolaista Kongon demokraattisesta tasavallasta. Myös Burundissa ja Ruandassa on jonkin verran kongolaisia pakolaisia. Keniassa pakolaisia on yli 300 000, joista lähes 200 000 on kotoisin Somaliasta. Ugandassa suurin pakolaisryhmä ovat sudanilaiset. (USCRI 2007.)

2.2 Itä-Afrikan maiden olosuhteet

Itä-Afrikan alue on etniseltä pohjaltaan äärimmäisen laaja. Alueella asuu reilusti yli 100 miljoonaa ihmistä, eri heimoja ja kieliä alueella on satoja. EAC:n viralliset kielet ovat suahili ja englanti, joskin alueella puhutaan laajalti myös ranskaa sekä satoja heimokieliä. Lukutaitoisten osuus väestöstä Itä-Afrikassa on 65 prosenttia. Kaikki valtiot ovat nykyään monipuoluejärjestelmässä olevia tasavaltoja. (East African Community Portal 2010.)

Alueella suurin uskonto on kristinusko lukuisissa eri muodoissaan, hallitsevina ovat roomalaiskatolisuus ja luterilaisuus. Eri uskontoja on paljon, ja erityisesti Intian valtameren rannikolla islam on vallitseva uskonto. Näiden kahden lisäksi jokaisessa maassa on vielä vanhoja, animistisiä uskontoja seuraavia ihmisiä. (CIA 2010.)

Kenia ja Tansania ovat pinta-alaltaan ja asukasmäärältään maista suurimmat: Molemmissa ihmisiä on noin 40 miljoonaa. Ugandassa asukkaita on noin 30 miljoonaa, ja Burundissa sekä Ruandassa vain 10 miljoonaa. Yhteensä alueella asuu siis noin 130 miljoonaa ihmistä. (CIA 2010.)

Valtaosa Itä-Afrikan väestöstä asuu maaseudulla ja noin 80 % saa elantonsa maanviljelystä, joka on suurimmaksi osaksi edelleen varsin epämodernia. (EAC i.a.) Maiden tärkeimpiä vientituotteita ovat maataloustuotteet, kuten tee tai pavut, mutta ne ovat myös mineraalirikkaita maita. Niinpä maanviljelyksen lisäksi toinen työllistävä ja

vientiä harjoittava sektori on kaivostoiminta. Luonnonvarat ovat todella rikkaat ja monipuoliset, timanteista nikkeliin ja maakaasuun. (EAC Investment Portal 2009.)

Itä-Afrikan alueella sijaitsevat myös useat koko Afrikan suurimmista nähtävyyksistä. Tansaniassa Sansibar, Serengeti ja Kilimanjaro, Keniassa Masai Mara ja Mombasa, Burundissa simpanssien asuinalueena toimiva luonnonpuisto sekä maiden rajoilla sijaitsevat useat Afrikan suurimmat järvet. Turismi on siis jatkuvasti kasvava elinkeino, etenkin Tansaniassa ja Keniassa.

HI-virus on yleinen Itä-Afrikan alueella, mutta valistuksen avulla epidemiaa on saatu hiipumaan ainakin Ugandassa ja Keniassa. Se on kuitenkin merkittävä tekijä, ja paitsi sairastuttaa juuri tuottavimmassa iässä olevaa, väestöä myös jättää jälkeensä paljon orpoja. (EAC Health i.a.)

Sukupuolten välinen tasa-arvo on alueella vaihtelevaa. Keniassa naisten osallistuminen politiikkaan ja talouteen on suhteellisen vähäistä. Toisaalta Ruanda on maailman ensimmäinen maa, jossa parlamentin jäsenistä enemmistö on naisia, ja myös Tansanian parlamentissa heitä on yli kolmasosa edustajista. Kaikissa maissa sekä tytöt että pojat usein aloittavat peruskoulun, mutta tytöt jättävät koulun kesken suuremmalla todennäköisyydellä. (IPS News 2009.)

UNDP (United Nations Development Programme, Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelma) listaa vuosittain inhimillisen kehityksen indeksin, joka kertoo elinolosuhteissa tapahtuneesta muutoksesta. Inhimillisen kehityksen indeksissä otetaan huomioon elinaika, lukutaito, koulutus ja elintaso. (UNDP 2009.)

Itä-Afrikan maista kolme sijoittui vuoden 2009 raportissa kategoriaan "medium human development" eli keskiverto inhimillinen kehitys. Nämä ovat Kenia sijalla 147, Tansania sijalla 151 ja Uganda sijalla 157. Kategoriaan "low human development" eli alhainen inhimillinen kehitys jäivät Ruanda sijalla 167 ja Burundi sijalla 174 sijan 177 ollessa alin mahdollinen. (UNDP 2009.)

2.3 Tansania

Otan Tansanian erikseen käsiteltäväksi, sillä omat kokemukseni ovat siltä alueelta, ja se on muutenkin esillä opinnäytetyössäni muita Itä-Afrikan maita enemmän.

Tansania on Suomen pääkehitysyhteistyökumppaneita, ja on siten ollut paljon esillä myös Suomen mediassa. Se on noin 40 miljoonan asukkaan valtio, jonka kansalaiset ovat etniseltä taustaltaan ja uskonnoiltaan varsin heterogeenisiä. Pääuskonnot ovat kristinusko lähes kaikissa eri muodoissaan sekä islam, mutta luonnonuskontojakin harjoitetaan edelleen laajalti. (Global.Finland Tansania, i.a.)

Tansaniassa on yli 120 etnistä ryhmää, joista pääosa kuuluu bantukansoihin. Maassa on myös intialais- ja arabitaustaista väestöä. Lähes kaikkia tansanialaisia yhdistää suahilin kieli, joka on toinen maan kahdesta virallisesta kielestä. Toinen virallinen kieli on englanti, joka on myös korkeamman koulutuksen ja korkean oikeuden virallinen kieli. Englannin puhuminen ainakin auttavasti on yleistä, mutta maan ehdoton ykköskieli on suahili. (Global.Finland Tansania, i.a.)

Tansanian lähihistoria on useimpiin muihin Afrikan valtioihin verrattuna rauhallinen ja veretön. Valtio itsenäistyi Tanganjikan nimellä Iso-Britannian alaisuudesta vuonna 1961 ja muuttui vuonna 1964 liittotasavallaksi Sansibarin mukaantulon myötä. Liittotasavallan nimeksi tuli Tansania. Uuden valtion johtaja oli presidentti Julius Nyerere, joka oli vallassa 1964–1985. Tansaniassa toteutettiin niin sanottua afrikkalaista sosialismia. (Suomen Tansanian suurlähetystö i.a.)

Sosialistiset ihanteet johtivat maatalouden uudelleenorganisointiin kollektiivisten farmien muodossa. Maatilojen tuottavuus romahti huonon maan, taidon ja motivaation puutteen takia. Viljelykasvien hinta oli ennalta määrätty, mutta aivan liian alhainen. Myöhemmin valtio myönsikin tehneensä virheitä ja maanviljelijät saivat vapauden päättää itse minkälaisissa yksiköissä haluavat maata viljellä. Tansanian ruokatuotanto kärsi tästä kaikesta kuitenkin pahan kolauksen. (BBC 2010.)

Tansania on rauhallinen maa, ja syyksi on arvioitu maassa harjoitettavaa politiikkaa, joka ei korosta heimojen, uskontojen tai tuloerojen luomaa kansalaisten välistä

erilaisuutta vaan ennemminkin kansallista yhtenäisyyttä, tansanialaisuutta. Maassa uskonnot ja heimot elävät lähes täysin rauhallista rinnakkaiselo. Toisaalta joskus rauhallisesta imagosta pidetään kiinni kovinkin ottein (Laurila, Katariina, henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2010).

2.4 Sananvapaus Itä-Afrikassa

Reportterit ilman rajoja -järjestön ylläpitämän maailman lehdistönvapaus -indeksin mukaan itäafrikkalaiset maat ovat varsin epätasaisissa lähtökohdissa. Vuonna 2009 Tansania oli paras sijoituksellaan 62, Ugandan ollessa sijalla 86. Kenia on sijalla 96, Burundi sijalla 105 ja Ruanda surkealla sijalla 157. Koko Afrikan alueelta paras on Ghana sijallaan 27 ja huonoin on koko maailman jumboksi jäänyt Eritrea sijallaan 175. (Reporters Without Borders 2010.)

Indeksi luodaan laskemalla yhteen monia tekijöitä, jotka ovat vuoden aikana vaikuttaneet lehdistön vapauteen. Sellaisia ovat suorat uhkaukset tai väkivallanteot toimittajia kohtaan, maassa harjoitettu sensuuri ja paineesta johtuva itesensuuri. Indeksissä otetaan myös huomioon maan lait ja rangaistukset sananvapauden suhteen sekä nykypäivänä tärkeä internetin vapaus. (Reporters Without Borders 2010.)

Pelkkiin tilastoihin ei kuitenkaan kannata uskoa, sillä kaikkea ei tilastoida. Katariina Laurila kertoi haastattelussani omista kokemuksistaan 2000-luvun Tansaniasta.

Se asia täytyy muistaa, ettei toimi missään Suomessa missä on normaali lehdistönvapaus. Tansaniahan on hirveän vaikea paikka toimittajana. Jos valtiovalta tietää, että sä työskentelet siellä toimittajana, niin ne valvovat sun jokaista liikettä. Mua ne valvo, ja siksi neljän vuoden päästä muutin pois Tansaniasta, kun tansanialainen secret service seurasi mun jokaista liikettäni. Tansaniassa ne ei sano suoraan, ne soittaa ja kyselee multa kuulumisia, ovat ystävällisiä, kun tansanialaisethan ovat aina ystävällisiä, ja kyselevät vaan, että ”Mites sun Nairobin matkasi meni?”. Ne aina tiesi mistä mä olin tullut. Siellähän ei ole lehdistönvapautta varsinaisesti olemassakaan. Se on se todellisuus. Ne ei halua ulospäin sellaisia tietoja, jotka vaurioittaisivat heidän imagoaan, Tansaniahan on kaikista riippuvaisin kehitysyhteistyöstä, verrattuna Keniaan ja Ugandaan. Siellä kyllä suojellaan kynsin ja hampain sitä imagoa maana, jossa on rauhallista ja kaikki on turvallista. Eihän siellä paikallinen media voi tehdä mitään, eivät he pysty kritisomaan hallitusta tai presidenttiä. Hehän vain katoavat sitten, se on tansanialainen tapa, joku vaan katoaa ja sanotaan, että se varmaan sairastui, kukaan ei tiedä. Ugandassa ja Keniassa on täysin erilaista, ne ovat suoran toiminnan paikkoja, joissa sitten kyllä tiedät kun sua

tullaan pidättämään, ja sua varotetaan. Tansania on silleen hankalin niistä maista toimia. Keniassahan on virallisesti eniten ulkomaisia toimittajia vangittuna, mutta siellä on toisaalta eniten vapautta raportoida siitä. (Laurila, Katariina, henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2010.)

Tansaniassa laki takaa sananvapauden, muttei lehdistön vapautta. Toimittajien pidättäminen ei ole nykypäivän Tansaniassa mitenkään tavatonta. Sansibarin itsehallinnollisella saarella toimittajien pitää pyytää lupa poliisiasioista raportointiin. (U.S. Department of State 2009.) Tansanian vuoden 2005 vaaleissa voittanut presidentti Jakaya Mrisho Kikwete on luvannut puuttua maan laissa oleviin sananvapauden kannalta ongelmallisiin kohtiin (Global.Finland 2007). Muutosta ei ainakaan vielä ole luettavissa lehdistönvapauden indeksistä (Reporters Without Borders 2010).

Burundissa, Ruandassa, Ugandassa ja Keniassa on lait sekä sananvapaudelle että lehdistönvapaudelle. Lait eivät kuitenkaan takaa vapauden toteutumista, ja niitä on myös rajoitettu. Ongelmia on ilmennyt sekä paikallisten että ulkomaalaisten toimittajien työskentelyvapauksissa. (U.S. Department of State 2009.)

Burundissa käytännössä kritiikkiä hallitusta ja presidenttiä kohden ei suvaita. Vaikka virallista sensuuria ei ole, toimittajat sensuroivat itse itseään seuraamusten pelossa. Ruandassa tilanne on vielä astetta pahempi, ja toimittajien vapauksia rajoitetaan laajasti. Poliisi on puuttunut usein väkivaltaisestikin toimittajien työhön ja toimittajia on pidätetty. Journalistien osallistuminen valtion tilaisuuksiin on aika ajoin estetty, ja ulkomaalaisia toimittajia on karkotettu maasta. (U.S. Department of State 2009.)

Keniassa lehdistönvapautta rajoitetaan edelleen, toimittajia pidätetään ja he ovat kohdanneet myös väkivaltaa. Tämän pelossa itsesensuuri on yleistä. Keniassa on voimassa lakeja, jotka mahdollistavat median toiminnan laillisen rajoittamisen. Kansainvälisten toimittajien asema on kuitenkin hieman parempi, ja maassa toimiikin useita kansainvälisiä medioita. (U.S. Department of State 2009.)

Ugandassa lehdistön vapautta kritisoida hallitusta rajoitetaan kansallisen turvallisuuden nimissä, ja toimittajia on myös pidätetty ja ahdisteltu. Maassa on kuitenkin paljon yksityisesti omistettuja medioita, jotka varsin monipuolisesti ovat kysyneet ilmaisemaan erilaisia mielipiteitä. (U.S. Department of State 2009.)

Vaikka suomalaisesta näkökulmasta katsottuna lehdistönvapauden tila Itä-Afrikassa on keho, ei se historiallisesti näyttäytyä niin pahana. Seuraava lainaus on puolalaisen Afrikkaa kiertäneen toimittajan Ryszard Kapuścińskiin kirjasta *Eebenpuu* (2002), jossa hän muistelee mediaa Ugandassa Idi Aminin aikaan.

Ugandassa oli yksi radioasema, yksi pieni sanomalehti (*Uganda Argus*), yksi kamera, jolla kuvattiin Aminia, yksi lehtikuvaaja, joka ilmaantui paikalle juhllisuuksien aikaan. Kaikki oli suunnattu vain ja ainoastaan marsalkan hahmoon. Siirtyessään paikasta toiseen Amin tavallaan kuljetti valtiota mukanaan; ilman häntä ei tapahtunut mitään, mitään ei ollut olemassa. (Kapuściński 2002, 163-164.)

2.5 Suomalaiset Itä-Afrikassa

Viime vuosisadalta lähtien Itä-Afrikassa on käynyt verraten paljon suomalaisia. Tätä kuvanee jo se, että vuonna 1909 taidemaalari Akseli Gallen-Kallela matkusti vaimoineen kahdeksi vuodeksi Keniaan (*Kansallisbiografia i.e.*).

Suuri osa viime vuosisadan suomalaisesta läsnäolosta on kuitenkin ollut kristillisten ideologian innoittamaa. Kirkon Ulkomaanavun Afrikan pääkohteisiin kuuluvat Uganda ja Ruanda, ja kenialainen pakolaisleiri saa niin ikään tukea. Vuoteen 2003 asti myös Burundi oli ulkomaanavun kohdema. (Kirkon Ulkomaanapu i.a.) Tansania puolestaan on yksi Suomen Lähetysseuran kohteista (Suomen Lähetysseura i.a.).

Tansania on Suomen valtion pitkäaikaisin kehitysyhteistyökumppani, ja samalla yksi kahdeksasta eniten apua saavasta maasta. Dar es Salaamissa sijaitsee Suomen suurlähetystö, jonka toimialueeseen kuuluvat Tansanian lisäksi myös Burundi, Kongon demokraattinen tasavalta sekä Ruanda. Kehitysyhteistyön ansiosta Dar es Salaamissa sijaitsee myös KEPAn toimisto, josta käsin organisoidaan monia suomalaisrahoitteisia hankkeita. (Suomen Tansanian suurlähetystö i.a.) Suomella on suurlähetystö myös Nairobissa, Keniassa. Kenian suurlähetystön vastuualueeseen kuuluvat myös Seychellit, Uganda, Eritrea ja Somalia. (Suomen Kenian suurlähetystö i.a.)

Suomalaisia toimittajia on Tansaniassa pääasiallisesti kolmella eri työnkuvalla. Osa on töissä järjestöillä, jolloin työ on kenties lähempänä tiedottamista kuin journalismia. Sitten on freelancereita, jotka myyvät juttujaan erityisesti printtimediaan. He viipyvät maassa hyvin vaihtelevia aikoja. Yksi suuri freelancereiden rahoituksen lähde on Suomen ulkoministeriö, joka jakaa toimittajatukirahoja kehitysmaihin lähteville toimittajille kahdesti vuodessa. Kolmas ryhmä ovat työsuhteessa olevat toimittajat, jotka ovat oman mediatalonsa paikan päälle lähettämiä. He ovat paikalla usein lyhyen ajan, ja oleskelu liittyy johonkin suurempaan tapahtumaan. Heitä kutsutaan usein myös ”laskuvarjojournalisteiksi”, sillä he tulevat vain hetkeksi vieraaseen paikkaan, tekevät työnsä ja lähtevät pois. (Johansson, Peik, henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2010.)

Suomen Yleisradiolla oli aiemmin kirjeenvaihtaja Nairobissa, mutta pesti loppui 1990-luvun alussa. 1990-luvulla myös Helsingin Sanomilla on ollut freelancer-pohjalta toiminut kirjeenvaihtaja Nairobissa. (Johansson, Peik, henkilökohtainen tiedonanto 29.3.2010.) Edelleen on paljon freelance-toimittajia, joilla on vakituiset suhteensa eri lehtiin ja muihin medioihin. Tärkeimpänä heistä voitaisiin kenties mainita tässä opinnäytetyössä haastateltu Katariina Laurila.

3 KUVAREPORTAASI TANSANIASTA

3.1 Kuvareportaasin tausta

Olin North-South-South (NSS) -ohjelman opiskelijavaihdossa Tansaniassa Iringan kaupungissa syksyllä 2009. Opiskelin ja opetin Tumaini Univeristy Iringa University Collegessa, mutta siinä ohessa työstin opinnäytteeni tuoteosaa. Tein kuvareportaasin ja haastatteluja, tarkoitukseni luoda verkossa julkaistava kuvareportaasi.

Olin Iringassa kolme kuukautta, ja sinä aikana ehdin hyvin tutustua ympäristööni ja paikallisiin ihmisiin sekä yliopistolla että sen ulkopuolella. Ehdin myös oppia hieman suahilin kieltä. Siitä oli huimasti hyötyä myös englantia puhuvien ihmisten kanssa, sillä kaikki pitivät vähimmäisoletuksena tervehdysten hallitsemista suahiliksi.

Huomasin, että Iringassa useat vaikeassa asemassa olevat ihmiset olivat alkaneet saada elantonsa tekemällä käsitöitä, pääasiallisesti vaatteita ja koruja, mutta myös esimerkiksi paperia ja leluja. Niinpä otin kuvareportaasiini kolme aiheetta, jotka kaikki liittyvät käsitöihin. Aiheet ovat hyvin kuvauksellisia, ja reportaasista tuli yllättävän yhteiskunnallinen. Tarkoitus on kertoa tarinaa kahdella tasolla; kuvallisesti ihmisistä ja heidän työstään, tekstin puolesta kuvattujen ihmisten yhteiskunnallisesta asemasta ja heidän työnsä merkityksestä.

3.2 Kuvareportaasi

Paneuduin kuvareportaasissa syrjäytyneessä asemassa olleiden ihmisten tuomiseen takaisin mukaan yhteiskunnan toimiin ja työelämään. Selkeästi yleinen tapa työllistää esimerkiksi vammaisia ja yksinhuoltajaäitejä oli käsitöiden tekeminen. Se on myös varsin visuaalinen aihe. Niinpä reportaasini käsittelee eri taustoista tulevia käsitöiden tekijöitä.

Varsinaisesti valitsin kolme erilaista esimerkkiä samasta aiheesta. Ensimmäinen kuvareportaasin aihe on Neema Crafts, joka on fyysisesti vammaisia työllistävä, pääasiallisesti omilla varoillaan pyörivä projekti. Se oli selkeä, helposti tavoitettava ja hahmotettava kokonaisuus, jonka olemassaolosta tiesin jo ennen Tansaniaan saapumistani. Projekti ylläpitää kahvilaa ja kauppaa, jossa myydään heidän työpajoissaan tehtyjä tuotteita - kortteja, vaatteita, aurinkopaneeleita, koruja ja paljon muuta. Työpaja on aivan kaupan yhteydessä, kuten myös kehitysvammaisille lapsille suunnattu poliklinikka. Samaan yhteyteen avattiin juuri internet-kahvila ja suunnitellaan hostellia.

Kuva 2. Neema Crafts

Neema Craftsista juttua tehdessäni kohtasin lähinnä kaksi erittäin yleistä ongelmaa, kummankin ennen kuin pääsin tekemään itse juttua. Ensin oli vaikea sopia tapaamisajasta, kun tavoittamani henkilökunnan jäsen ei puhunut riittävän hyvää englantia ymmärtääkseen asiaani. Kun sain toisena päivänä käsiini englantia paremmin puhuvan henkilön, sovimme tapaamisajan. Se ei kuitenkaan pitänyt ensimmäisellä kerralla, vaan johtaja ja englanninkielentaitoinen opas olivat jo kumpikin lähteneet. Kuitenkin jo kolmannella asiaa koskeneella käynnilläni sain käsiini sekä johtajan että

oppaan ja tarvittavat luvat työpajassa kuvaamiseen. Minuun suhtauduttiin positiivisesti, ja olin myös jälkeinpäin tyytyväinen saamaani informaatioon ja materiaaliin.

Toinen aiheeni oli samankaltainen, nimittäin Art Boma -niminen kauppa. Sitä pyörittää vain yksi nainen jonka itsenäinen voittoa tavoittelematon yritys se on. Art Boma on maaseudulla suosittuun kansallispuistoon vievän reitin varrella, mutta sen tuotteita myydään myös muissa kaupoissa ja ulkomailla.

Art Boma on siis kauppa, joka kerää tuotevalikoimansa pääasiallisesti erilaisilta naisryhmiltä. Sellaisia ovat esimerkiksi erään maasai-kylän naiset sekä koulunsa raskauden takia kesken jättäneiden nuorten naisten ompeluryhmä. Kaupasta on tehty myös lapsien suosiossa oleva kyläkeskus, sillä lapsilla on viikoittain piirustuskilpailu ja heidän on mahdollista lainata kaupasta kirjoja.

Kuva 3. Art Boma

Tähän reportaasin aiheeseen liittyi jo useampia ongelmia. Ensimmäkin sijainti oli maaseudulla, enkä ollut suinkaan varma, miten pääsen paikan päälle. Yhteystiedot olin onneksi saanut samalla kun sain koko idean, eli nähdessäni paikan mainoksen.

Toisekseen ei oikeastaan riittänyt, että pääsin kaupalle. Naisethan eivät tehneet töitään kaupan lähellä, vaan suurin osa heistä työskenteli monen tunnin, jopa päivän matkan päässä. En siis aikatauluni enkä varojeni puolesta voinut lähteä heitä kuvaamaan. Auton vuokraaminen olisi ylittänyt varani, ja paikallisbussein ei näitä kyliä ollut mahdollista tavoittaa ilman tuntien kävelyä, johon puolestani olisin tarvinnut oppaan. Jouduin tyytymään kuvissa tuotteisiin ja kaupan ympäristöön.

Materiaalini jäi siis heikoksi, naisten sijaan sain ennemminkin kuvia kaupalla pörräävistä lapsista. Sain kuitenkin paljon tietoa, jolla toivon voivani elävöittää myös vain tuotteista otettuja kuvia.

Kolmas aiheeni osoittautui kuitenkin kaikkein hankalimmaksi. Se oli aihe, johon olin törmännyt kaupungilla täysin sattumalta. Iringassa on paljon maasai-heimoon kuuluvien ylläpitämiä myyntikojuja. Maasait ovat oikeastaan kotoisin pohjoisesta Tansaniasta, ja ovat siis muuttaneet elinkeinon perässä Iringaan, joka sijaitsee maan eteläisessä keskiosassa. Maasait ovat valtaväestöstä poikkeava heimo, sillä useat heistä pitävät edelleen kiinni perinteisistä elämäntavoista, vaatteista ja elinkeinoista. Useat maasait ovat joutuneet lähtemään perinteisiltä elinalueiltaan sekä kuivuuden takia että siksi, että heidän perinteiset maansa ovat nykyään kansallispuistoja. Vaikka he saavatkin edelleen elää niissä, on tiettyjen perushyödykkeiden saanti eristyneistä kansallispuistoista hankalaa. (Maasai Association i.a.)

Iringassa maasaiden kojut olivat keskittyneet yhdelle pienelle kujalle. Kujalle ei kuitenkaan ollut kaavoitettu kojuja, joten ne purettiin kaupungin halutessa parantaa katukuvaansa. Niinpä maasait joutuivat hetken turvautumaan väliaikaisiin pöytiin hienojen kojujensa sijasta. Sitten pöydätkin kiellettiin, ja maasai-kauppialle osoitettiin uusi paikka, joka oli rakenteilla heidän tarpeitaan varten. Paikka oli kuitenkin kaukana kaupungin keskustasta, lähellä Art Boman sijaintipaikkaa. Myöhemmin kojut palasivat kaupunkiin, mutta tällä kertaa paljon kauemmas keskustasta. Vain yksi myyjä sai itselleen oikean kauppatilan uudelta alueelta, muut myyvät nopeasti kyhätyistä puukojuista.

Tämän reportaasin osan kanssa pääasiallinen vaikeus oli se, että tapahtumat yllättivät minut. Kaikeksi onneksi olin kuitenkin ottanut kuvia kojuista silloin, kun ne vielä olivat

pystyssä, ja saatoin siten luoda jatkumon. Kävin useana eri päivänä ottamassa kuvia purkamisesta ja myöhemmin väliaikaisista pöydistä. En kuitenkaan kyennyt käymään paikalla, johon uusia tiloja rakennettiin, sillä ne olivat kaukana ja aikani oli lopussa.

Kuva 4. Maasai-kadun koju ennen tuhoamista

Maasai katujen tuhoaminen on kuitenkin aiheistani ainut, jolla on myös omaa uutisarvoa. Oli täysin sattumaa, että purkaminen tapahtui samaan aikaan kun minä olin paikalla. Tässä oli ehkä eniten tarvetta itsenäiseen tiedonhankintaan sekä omaan uutisvainuun ja tapahtumien seurantaan. Toisaalta kuvien laatu on paikoittain heikompi, sillä useat kuvista on otettu vain tavallisilla pokkarikameroilla muissa reportaaseissa käyttämäni järjestelmäkameran sijaan. Kaupungilla ei tuntunut turvalliselta kulkea päivittäin ison ja huomiota herättävän kameran kanssa.

4 SUUNNITTELU

4.1 Miten aihe löytyy?

David Randall (2000, 31–37) on luetellut kirjassaan *The Universal Journalist* parhaita tapoja keksiä aiheita journalistisille jutuille ja kehitellä niitä. Käytännössä jokainen näistä keinoista edellyttää paikalla olemista, paikallisten tai asiaan osallisten kanssa keskustelemista sekä hyvää tilanteen ja ympäristön tuntemusta. Suomesta näitä keinoja on vaikea käyttää, varsinkin jos ei ole vielä luonut suhteita kohdepaikkaansa tai aiheeseensa ja ole muuten tuttu maan ympäristön, toimintatapojen ja kulttuurin kanssa.

Hyviä aiheita voi kuitenkin löytää myös useista lähteistä, joihin on mahdollista tutustua jo kotimaassa kirjastojen, yliopistojen ja internetin kautta. Sellaisia ovat ainakin yliopistojen tutkimukset, muiden lehtien (tässä tapauksessa erityisesti ulkomaalaisten) artikkelit, kirjat, kansainvälisten organisaatioiden tiedonannot sekä ihmisten henkilökohtaiset ilmoitukset, joihin voisi varmaan nykyään lukea myös sellaiset sosiaaliset mediat kuten keskustelufoorumit tai Facebook. (Randall 2000, 38–41.)

Randallin tavoin myös haastateltavani toteavat kirjojen ja lehtien olleen tärkeä tiedonlähde. Useilla afrikkalaisilla lehdillä tai järjestöillä ei edelleenkään ole kattavia tai usein päivittyviä nettisivuja. Tämän takia painetut lähteet ovat luonteva tapa etsiä informaatiota.

Aika paljon ideoita syntyy ihan paikallismediaa lukemalla ja ihan vaan elämällä ja kuulemalla muilta, tai näkemällä. Niitä vaan syntyy siinä eläessä. Paikallismedian seuraamisesta tulee paljon juttuaiheita, varsinkin poliittisia. (Laurila, Katariina, henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2010.)

Eskelinen kertoo, että osan aiheista hän on suunnitellut jo etukäteen, osa tulee eteen paikan päällä ollessa. Esimerkki paikan päällä keksitystä jutusta on ajatus haastatella junassa kanssamatkustajia, josta kehkeytyi kiinnostava juttu junalinjan merkityksestä maan kehitykselle ja sen varrella oleville kylille. Toisaalta moni aihe nousee mieleen jo Suomessa, kuten seuraavassa esimerkissä.

Toimittajan hommia Suomessa tehdessä aina nousee esiin yleisempiä teemoja, joiden syventäminen käytännön esimerkeillä on kiinnostanut. Vaikkapa ruoka- ja vesikriisi ovat

kysymyksiä, joiden taustat ovat olleet selvillä, ja on pitänyt vain etsiä konkretisoivia esimerkkejä paikan päältä. (Eskelinen, Teppo, henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2010.)

Itä-Afrikasta käsin on vaikea tehdä päivänpolttavia juttuja, sillä tekniikka ja aikataulut pettävät usein. Niinpä monet toimittajat kirjoittavatkin niin sanottuja ajattomia juttuja, joiden julkaisupäivällä ei ole suurta merkitystä. Sellainen juttu voi olla esimerkiksi kulttuurillinen tai vaikkapa jotain tunnettua ilmiötä taustoittava (Huovila 2004, 68–69). Monet human interest -jutut ovat ajattomia.

Tein toisella matkallani Tansaniassa jutun suomalaisen Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden työmatkasta Tansaniaan kuulemaan todistajia. Otin etukäteen yhteyttä lehteen ja sovin jutun kirjoittamisesta. Tässä jutussa ajankohtaisuus oli tärkeää, ja tein sen yhden päivän aikana. Isossa kaupungissa tämä ei tuottanut ongelmia, mutta nettiyhteyden varma lupaus olisi arveluttanut minua, jos olisin ollut pienemmällä paikkakunnalla.

Kuvareportaasinaiheeni keksin vasta ollessani Iringassa. Kyselyäni tuttaviltani ja havainnoituani itse ympäristöä alkoi kokonaisuus hahmottua päässäni. Kuitenkin osa tästä työstä olisi ollut mahdollista tehdä kotoakin käsin. Varsinkin reportaasini Neema Crafts -projektia käsittelevän osuuden kannalta kaikki tärkeät faktat olivat saatavilla jo Suomessa. Tuttavani ovat käyneet siellä ja kertoneet paikasta, ja Neema Craftsilla on harvinaisen hyvät ja informatiiviset internet-sivut. Sitä kautta olisin myös voinut ottaa yhteystietoja ja sopia reportaasin tekemisestä jo etukäteen.

Minun olisi ollut todennäköisesti mahdotonta suunnitella etukäteen kuviani maasaiheimon korukujen tuhosta. Tilanne sattui etenemään juuri sinä aikana kun olin itse paikan päällä, ja niin ikään sattumalta olin keskustellut ja ottanut kuvia erään kojunomistajan kanssa aiemmin. Niinpä on aina tärkeää puhua paikallisten kanssa ja seurata ympäristöä.

Yleensä katsotaan, että tiettyyn päämäärään pyrkiminen on hyvä asia, koska silloin haluaa jotakin ja pyrkii johonkin Toisaalta päämäärää tavoitellessaan saa silmälaput – näkee vain päämääränsä eikä mitään muuta. Tarjolla voisi olla jotain laajempaa ja syvempää, kiinnostavampaa ja tärkeämpää. Astuessaan uuteen maailmaan ihminen astuu myös sisään salaisuuteen, joka voi pitää sisällään vaikka minkälaisia labyrinttejä ja sopukoita, arvoituksia ja yllätyksiä. (Kapuściński 2002, 33.)

4.2 Miten lähteet ja haastateltavat löytyvät?

Haastateltavien hankkiminen tapahtuu lähes aina paikan päällä. Haastateltavia löytyy useita eri reittejä pitkin, aivan kuten missä tahansa juttuja tehdessä. Jos selkeää lähestyttävää tahoja ei löydy, ovat paikalliset kontaktit arvokkaita, sillä heiltä voi saada vinkkiä siitä, mihin suuntaan kannattaa kääntyä. Lähteinä puolestaan toimivat usein muu media, järjestöjen tiedot, tiedotustilaisuudet ja paikalliset ihmiset.

Peik Johansson teki Nairobissa vuonna 2005 juttua matkapuhelinten vaikutuksesta kenialaisten elämään. Hän kertoi (Johansson, henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2010) haastateltavien löytyneen monia eri reittejä. Eräs tutkija löytyi soittamalla Nairobin yliopistoon. Ison puhelinyhtiön pomon haastattelu taas järjestyi tiedotusvastaavan kautta. Virallisia reittejä on siis mahdollista käyttää, mutta usein tarvitaan jo etukäteen luotuja kontakteja.

Piti lähinnä tuntea poliitikot, jotta saattoi tehdä juttuja tai skuppeja, muuten ei saa aikaan mitään. Vaikka sitten saisikin jonkun numeron, niin oli silti vaikea saada haastattelua vieraalla nimellä ja oudolla aksentilla puhuen. Paikallisilta toimittajilta sain vinkkejä, puhelinnumeroita ja paikallisia kontakteja. Voi sinne lähteä ilman kontaktejakin, mutta sitten menee paljon aikaa niiden hankkimiseen. (Hiltunen, Anna-Kaisa, henkilökohtainen tiedonanto 8.4.2010.)

Jos joutuu pyytämään virallisia kommentteja tai näkökulmia, niin se on hirveän työn takana. Nykyään minulla on hirveästi ihmisten numeroita ja tiedän, miten heihin saadaan yhteyttä. Helpointahan on haastatella tavallisia ihmisiä, mutta Tansaniassa ihmiset ovat hirveän pelokkaita antamaan oman mielipiteensä. Ihmiset ovat siellä syntyneet pelkäämään. Sitten se menee helposti siihen, että haastattelee ystäviään, koska heiltä on helpointa saada kommentteja. (Laurila, Katariina, henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2010.)

Kaikki haastateltavani totesivat, että internetin kehitys tuo varmasti jonkinlaista helpotusta tähän tilanteeseen, kun virallisten tahojen yhteystiedot ovat yhä paremmin sieltä saatavissa. On kuitenkin selvää, että haastateltavien hankkimiseen pitää varata huomattavasti enemmän aikaa ja energiaa kuin Suomessa.

4.3 Mistä rahoitus ja kuka ostaa?

Rahat juttujen tekemiseen Itä-Afrikassa tulevat mitä erilaisimmista lähteistä. Pääasiallisesti kyse on freelancerina tehtyjen juttujen palkkioista, mutta moni toimittaja menee ainakin osittain edustamansa organisaation rahoittamana. Tällainen organisaatio on yleensä suomalainen media tai järjestö. Jo aiemmin mainittu Ulkoministeriön toimittaja-apuraha on auttanut monia suomalaisia journalisteja Itä-Afrikkaan, esimerkiksi tähän opinnäytteeseen haastattelemani Teppo Eskelisen ensimmäisellä matkalla oli Ulkoministeriön rahoitusta.

Suomalaisiin medioihin on hyvä olla suhteita jo valmiiksi. Tuntemattomampana toimittajana juttujen myyminen on hankalampaa, joskaan ei mitenkään mahdotonta. Pelkkänä freelancerina itsensä elättäminen voi kuitenkin osoittautua todella rankaksi.

Juttuja tein esimerkiksi Aamulehteen ja Hesariin, aika paljon jäi myös myymättä. Ehkä en ollut tarpeeksi aktiivinen tai en myynyt oikein. Kun tuli kieltävä vastaus en ehdottanut muutoksia, ei ehkä ollut niin suuri kunnianhimo. Sikäli kun oli joku suhde siihen välineeseen jo etukäteen, niin myyminen oli helppoa. Jos ei ollut suhdetta, se oli vaikeampaa. Voi olla myös siksi, että ne lehdet joissa en ollut ollut töissä, en tuntenut niitä niin hyvin, joten saatoin tarjota vääränlaisia juttuja. Jos olisin tehnyt todella suunnitelmallisesti, niin olisin varmaan kyennyt elämään juttujen palkkioilla. Jos olisi valinnut aiheet sen mukaan, mikä todennäköisesti myisi. (Hiltunen, Anna-Kaisa, henkilökohtainen tiedonanto 8.4.2010.)

Mä olin ollut Suomessa freelancerina aika monta vuotta, mulla oli tietyt tuotantoyhtiöt joihin olin tehnyt töitä. Päätin tansanialaisen miehen kanssa naimisiin mentyäni jäädä Tansaniaan. Suomessa käydessäni otin yhteyttä Yleen, jolla ei enää ollut ollenkaan kirjeenvaihtajaa Afrikassa. Kodin kuvalehdessä mulla alkoi kolumnisarja Minun Afrikkani. Otin yhteyttä Aamulehteen, tiettyihin medioihin, että onko ne kiinnostuneita jutuista. Päädyin sitten Ylen avustajaksi siellä. Toimin siellä, tai yritin toimia, kaksi vuotta. Alku oli todella hankalaa, puoleen vuoteen en saanut oikein mitään tehtyä. Videotuotantoa olen tehnyt paikallisille järjestöille ja Suomeen. Se oli niin mahdotonta, ettei se oikein kannattanut. Olin noin vuoden puheissa Itä-Afrikan television kanssa ja niiden keskustelujen jälkeen päädyin sinne. (Laurila, Katariina, henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2010.)

Aina ei siis tietenkään tarvitse tehdä juttuja vain suomalaiselle medialle. Hyvällä kielitaidolla mahdollisuuksia on runsaasti enemmän. Itä-Afrikan alueella on myös paljon omaa englanninkielistä lehdistöä ja sähköistä mediaa, jota on aivan mahdollista lähestyä. Palkka on toki silloin suomalaiseseen verrattuna pienempi. On myös mahdollista kirjoittaa esimerkiksi ruotsalaisiin tai vaikka yhdysvaltalaisiin julkaisuihin.

Journalististen tuotosten lisäksi media-alan freelancer voi elättää itseään tekemällä juttuja muille tahoille, kuten lukuisille järjestöille, joita Itä-Afrikan alueella toimii. Järjestöillä on myös yleensä suoranaisten tiedotuksen lisäksi omia lehtiä, joihin kaivataan ammattimaisia juttuja kohdemaista.

Joskus ikävä totuus on se, että freelancerina ei elätä itseään, ei ainakaan hyvin. Tämä on syynä siihen, että hyvin harva elää alueella vakituisesti freelancerina.

Se on niin hidasta ja itselle stressaavaa, eikä siitä saa aina riittävästi rahaakaan, kun voi joutua tekemään kahden minuutin tv-juttua kolme viikkoa, niin eihän se kannata, ei sillä eläkään. Siellä ei ole monia toimittajia. Sitten se kannattaisi, jos olisi vakituisessa työsuhteessa kirjeenvaihtajana, mutta ei kellään ole varaa kun ei se Afrikka silleen kiinnosta. (Laurila, Katariina, henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2010.)

5 KÄYTÄNNÖN ONGELMAT

5.1 Yhteydenpito

Internet on muuttanut radikaalisti toimittajan työtä. Se mahdollistaa materiaalin lähettämisen yhtä nopeasti kuin se onnistuisi kotimaassakin. Toimittaja Robert Guest kuvaili vuonna 2004 internetin vaikutusta näin:

Working as a journalist in Africa, I find myself using Internet cafes a lot. Television crews need their own satellite link-ups to whizz pictures home in time for the six o'clock news, but a scribe on a weekly paper can get by with much less fancy equipment. A humble laptop with a floppy drive is all I usually carry. When I have to send a story home, I save it on to a disk, walk into a cyber-café, order a strong black coffee, log on and buzz the piece to London. It's cheap, and more reliable than you might think. These days, even small African towns have web access. (Guest 2004, 205.)

Yllä oleva lainaus on kirjoitettu vuonna 2004, ja 2000-luvun jälkipuoliskolla tilanne on edelleen helpottanut. Langaton teknologia mahdollistaa internetin käytön puhelinverkossa, jonka takia esimerkiksi kannettavalla USB-modeemilla on helppo päästä internetiin lähes missä tahansa. Yhteydet ovat myös nopeutuneet, mikä helpottaa työtä erityisesti sähköisen median puolella. On kuitenkin huomattava, että aivan syrjäisimmillä seuduilla ei internetiä, eikä aina puhelintakaan, ole mahdollista käyttää.

Kaikki haastatteleman toimittajat mainitsivat sähköpostin pääasialliseksi tavakseen pitää yhteyttä kotimaahan. Puhelinta käytetään kiireellisissä tapauksissa.

Itse olen käyttänyt Tansaniassa nimenomaan hankkimaani kannettavaa USB-modeemia. Ne ovat jo hyvin yleisiä Itä-Afrikassa ja rahalla saa varsin nopean yhteyden. Kustannukset voivat kuitenkin nousta korkeiksi Suomeen verrattuina. Välillä verkko kuitenkin on ollut toimimatta jopa päiväkausia, jolloin on ollut tarpeellista lähteä internet-kahvilaan. Onneksi langaton verkko löytyy jo monesta kahvilasta, joten niissä on mahdollista työskennellä omalla tietokoneella. Joihinkin kaupungin kattaviin verkkoihin on myös mahdollista ostaa salasanoja ja latausseteleitä, jolloin edes modeemia ei tarvita.

Puhelinyhteys on kaikissa asutuskeskuksissa saatavilla, mutta hinnat ovat edelleen korkeat. Halvimmillaan Suomeen soittaminen maksaa kolme euroa minuutissa. Kustannuksia on kuitenkin mahdollista laskea etsimällä julkisia puhelimia, joihin on hinnoiteltu erikseen eri maihin soittamisen kustannukset. On mahdollista myös soittaa internetin välityksellä, esimerkiksi Skypella. Yhteydet voivat kuitenkin olla tietokonetta käytettäessä heikot, kun internetin nopeus ei ole riittävä. Tekstiviestit ovat nopea ja halpa tapa kommunikoida.

5.2 Kulttuurilliset erot

Monille voi tulla pahana kulttuurishokkina se, miten hankalasti asiat usein hoituvat Itä-Afrikassa. Vaikka sen tietäisi jo etukäteen, se voi silti turhauttaa kiireiseen ja aikataulun sanelemaan elämään tottuneen suomalaisen.

Afrikassa periaate on niin, että mikään ei ikinä mene niin kuin sä suunnittelet, eikä ikinä siinä ajassa, kuin sä suunnittelet. (Laurila, Katariina, henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2010.)

Eivät suunnitelmat koskaan täysin pidä. Improvisointi on välttämätön taito. Toisaalta joskus esiin hyppää aiheita, jotka ovat oikein loistavia mutta joihin ei ole osannut varautua. (Eskelinen, Teppo, henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2010.)

Aikaa kannattaa siis aina varata enemmän kuin tuntuu tarpeelliselta. Mitä tahansa varkaudesta tekniseen vikaan tai haastateltavan puuttumiseen voi tapahtua.

Tansaniassa usein tapaaminen ei päde. Sitä ei välttämättä uskota että se sähköpostilla sovittu tapaaminen pitäisi. Ja jos tää on yleinen tapa, niin se on pakko hyväksyä ja koittaa mennä mukaan siihen. Kenia on eri, siellä asiat toimii ajallaan, ainakin isoissa kaupungeissa. Ja joskus on pakko odottaa, eihän se ole sun syy jos bussi myöhästyy. (Johansson, Peik, henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2010.)

Perusjutun tekemiseen menee paljon enemmän aikaa kuin täällä Suomessa, ja voi olla, että sitä ei saa koskaan valmiiksi jostakin syystä. Mitä enemmän teknisiä asioita on, sitä enemmän voi mennä myttyyn, ja mitä enemmän saa yksin tehtyä asioita niin sen parempi. Lehtijuttuja on siksi helppo tehdä kun ne voi tehdä yksin. Jos on kuvausryhmää ja täytyy editoida jonkun kanssa, niin siinä on aina myös sellainen hidastusfaktori. (Laurila, Katariina, henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2010.)

Työryhmässä työskenneltäessä työtoverit eivät siis välttämättä jaa samoja arvoja ja työmoraalia. Laurila kertoo, että työntekijät voivat olla usein myöhässä, ja osaamisen

taso on esimerkiksi kuvaajien keskuudessa äärimmäisen vaihtelevaa, minkä takia hän ostikin kaluston ja ryhtyi kuvaamaan itse ennen East African TV:lle työllistymistään. Jos työskentelee sellaisen projektin parissa, mitä ei yksin voi hoitaa, kannattaa valita työkaverinsa mahdollisimman hyvin. Tämä on tärkeää myös kaluston turvallisuuden kannalta, sillä todennäköisin varas on jollain tavoin tuttu.

Joissain maissa ihmiset ovat erittäin vastentahtoisia antamaan huonoja uutisia tai kieltäviä vastauksia. Näin onkin joskus varsin haastavaa saada tietoa. Jos jokin matka ei esimerkiksi onnistu, on vastaus todennäköisesti ”katsotaan huomenna” sen sijaan, että kerrottaisiin, ettei bussia vain yksinkertaisesti mene. Tähän mentaliteettiin törmää esimerkiksi Tansaniassa.

On myös hyvin töykeää jättää väliin tervehdykset ja kuulumisten kysyminen. Tämä voi olla kiireiselle suomalaiselle toimittajalle hankalaa. On kuitenkin tärkeää antaa itsestään hyvä kuva ja tulla toimeen ihmisten kanssa. Jo pukeutumisella voi helpottaa omaa asemaansa.

Pukeutuminenkin vaikuttaa. Miten muhun suhtaudutaan, jos teen juttua ja pukeudun kuten englantilainen turisti, kuten monet kansainvälisetkin toimittajat pukeutuvat. Ja vastaavasti jos pukeutuu kuin taloustoimittaja, niin voidaan olettaa sinun hakevan eri tietoa kuin mitä itse ajat takaa. Ja nykyään suomalaiset Itä-Afrikassa varmaan tekevät enimmäkseen kulttuurijuttuja, ja silloin pitää olla riittävän katu-uskottava. Paikalla tehdyt afrikkalaiset letit ja kaikki se rekvisiitta mitä saa, voi herättää että aha, tää on tämmönen joka hengailee täällä... Tärkeintä olisi se, että ihonväristä huolimatta yrittää olla oma itsensä kaikkine puutteineen. Se avaa helposti. (Johansson, Peik, henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2010.)

5.3 Millä liikkua?

Itä-Afrikassa julkinen liikenne toimii suhteellisen hyvin sekä kaupunkien sisällä että pidemmällä matkoilla. Suurien kaupunkien väliset tiet ovat pääasiallisesti asfaltoituja. Maissa kulkee myös junia, mutta junat ovat hitaita, ja kiireinen ihminen valitseekin siksi bussin. Lyhyet lentomatkat ovat nopein, ja useimmiten kallein, tapa liikkua.

Isomman kaluston kanssa kannattaa käyttää omaa autoa. Televisiossa pitkään työskennellyt Laurila toteaa, että sillä saa karsittua suurimman osan kalustoon kohdistuvista uhkista.

Kävely saattaa olla vaarallinen tapa liikkua, erityisesti pimeän jälkeen. Hiltusen (haastattelu) mukaan esimerkiksi Nairobissa oli ole suositeltavaa kävellä missään yksin pimeän tultua. Maaseudullakaan ei kannata liikkua öisin, vaikka siellä onkin turvallisempaa.

Itse käytin lähes pelkästään julkista liikennettä, vaikka kannoin mukani usein sekä kameraa että tietokonetta. Kaupungin sisällä kuljin kävellen tai minibussia käyttäen, kaupunkien välit taittuivat linja-autoilla. Liikenteen vaarallisuuden lisäksi en kohdannut ongelmia, mutta varsinkin kaupunkibusseissa pidin aina omaisuudestani tarkasti huolta. Monelta tuntemaltani ihmiseltä on ruuhkassa kadonnut puhelin.

5.4 Tulkki tai fikseri?

Erityisesti Keniassa ja Ugandassa selviää usein englannilla, Tansaniassa myös, mutta hieman heikommin. Ruandassa ja Burundissa ranskalla pääsee pitkälle. Kuitenkin erityisesti suahilin kielen hallitseminen helpottaisi työskentelyä.

Englannilla pärjää ihan hyvin. Tosin on selvää, että asioita tajuaisi ja juttuihin saisi enemmän nyansseja, jos osaisi suahilia. Tai vähintään englantia ja suahilia sekoittavaa "katukieltä". (Eskelinen, Teppo, henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2010.)

Tulkin käyttämisessä on omat ongelmansa, vaikka tulkki onkin joissain tilanteissa korvaamaton osa jutun tekoa. Tulkkaus ei aina toimi oikein, ja tulkkaus voikin muuttua suorasta kääntämisestä enemmän haastateltavan sanomisten selittämiseksi. Toisaalta tulkkausta vaativissa tilanteissa on usein mahdollisuus saada joku muu paikalla oleva henkilö kääntämään, jolloin ei ole välttämätöntä liikkua oman tulkin kanssa.

On hyviä tulkkeja ja on huonoja. Mulla on Somaliassa ollut kokemuksia siitä, että on ollut tosi hyvä tulkki ja tosi huono. Huono tulkki ilmenee, kun on pitkä vastaus ja käännös on lyhyt, tai jos tulkki muuttaa sen tunnelman, nuori mies ei voi tulkata ryhmää vanhoja naisia. On tietysti hyvä jos ymmärtää vähäsen tulkattavaa kieltä, niin osaa hiukan ennakoita mitä sieltä tulee. (Johansson, Peik, henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2010.)

Itse en ole käyttänyt varsinaista tulkkia, mutta sekä Neema Craftsissa että Art Bomassa paikalla ollut järjestön edustaja on kääntänyt minulle suahilista englanniksi. Tämä on hyvin yleistä, mutta jättää toki aika paljon valtaa tulkin asemassa olevalle.

Fikseri on henkilö, joka palkataan paikan päällä hoitamaan käytännön asioita. Fikseri voi esimerkiksi hoitaa majoituksen ja kyydit. Monissa tapauksissa fikserin rooli on kuitenkin huomattavasti laajempi – hän voi hankkia suuren osan informaatiosta, järjestää haastattelut ja myös tarvittaessa tulkata ne. Hyvä fikseri voi olla koko jutun onnistumisen takana ollut henkilö.

Jos ei tiedä asiasta mitään ja on kaksi päivää aikaa, niin silloin fikseriä tarvitaan, ja usein voi olla niin, että maan parhaat journalistit ovat päätyneet sotatilassa fikseiksi. Mä en ole Itä-Afrikassa kuitenkaan tarvinnut, mut ehkä voisi tarvita jos täytyy saada kuvausluvut sun muut järjestettyä. (Johansson, Peik, henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2010.)

Itse en käyttänyt milloinkaan fikseriä, enkä varsinaisesti tulkkiakaan. Kuitenkin Neema Craftsissa kuvatessani mukanani kulki paikkaa edustava mies, joka kertoi työntekijöiden taustoja heidän itsensä puolesta. Monessa tilanteessa suahilin kieli olisi auttanut minua luomaan suuremman kontaktin haastateltaviini.

5.5 Kokemuksia kriisijournalismista

Kriisijournalismi tarkoittaa toimittajan työtä paikassa, jossa normaali järjestys ei vallitse esimerkiksi luonnonkatastrofin tai poliittisen konfliktin takia. Tunnetuin kriisijournalismia vaatinut tapahtuma Itä-Afrikassa lienee Ruandan kansanmurha.

Koska kriisialueilla liikkuminen on erittäin rajoitettua ja vaarallista, on toimittaja tavallista enemmän muiden armoilla. Liikkumisen järjestämiseen tarvitaan silloin isojen järjestöjen apua tai hyviä suhteita. Usein toimittajien tukikohtana on jokin kriisialueeseen kuulumaton paikka.

Nairobi sattui olemaan se keskuspaikka ja siellä tapahtui se arki. Se duuni oli kuitenkin jossain minne lennettiin lentokoneella. Iso osa ajasta meni järjestellessä niitä asioita että

miten pääsee jollekin pakolaisleirille Sudanissa. Ruandassa sama homma. Mä olin 1994 kahden viikon matkalla niin, että se järjestelyjen suhde siihen varsinaiseen läsnäoloon oli paljon isompi osa ajasta. Mä oon siis monta päivää järjestänyt, että olen yhden päivän jollain paikkakunnalla Somaliassa. Semmoisena kriisijournalistina on ihan ehdoton edellytys että on hyvät suhteet ei yhteen vaan neljään avustusjärjestöön, että saa itsensä järjestettyä sinne. (Johansson, Peik, henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2010.)

Toinen ongelma on luotettavien haastateltavien löytäminen. Tilanteessa, jossa oikeastaan kukaan ei tiedä mitä oikeasti on tapahtumassa, on hyvin vaikea löytää ihmistä, joka tietäisi ja olisi valmis kertomaan todellisuudesta.

Itse löysin Tansanian puolella olleesta pakolaisleiristä englannin tulkin, joka ei siis tulkannut minulle, ja hän uskalsi puhua koska hän puhui englantia, hän tiesi että ympärillä olevat eivät ymmärtäneet. Kukaan muu ei ääneen uskaltanut sanoa mitä oikeasti oli tapahtunut ja miksi he olivat siellä. (Johansson, Peik, henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2010.)

Pitää myös olla tietoinen riskeistä, joita ottaa. Tällaisissa kriisitilanteissa toimittajan henki ei välttämättä ole muille kovinkaan arvokas. Tällä hetkellä Itä-Afrikan alueella ei kuitenkaan ole varsinaista kriisialuetta, vaikka Ugandan pohjoisosissa onkin levottomuuksia.

6 EETTISET ONGELMAT

6.1 Tiedosta ja avusta maksaminen

Köyhässä maassa toimiessaan toimittaja joutuu luonnollisesti kohtaamaan köyhyyden ja rahantarpeen aivan erilaisella tasolla kuin rikkaissa maissa työskennellessään. Palveluista maksaminen ja niiden tarjoaminen on Itä-Afrikassa tavanomainen käytäntö jokapäiväisissä asioissa. Tämä kulttuuri ei kuitenkaan ulotu journalismiin asti, eikä toimittajien ole Itä-Afrikassa tavanomaista maksaa tiedoistaan tai haastatteluistaan.

Tiedoista maksaminen toisi mukanaan myös vakavan sisällöllisen ongelman: maksetut tiedot ovat keskivertoa useammin liioiteltuja tai jopa täysin keksittyjä (Randall 2000, 51).

Kun otetaan kuvaa ihmistä kuvattaessa, kuulee usein pyydetävän rahaa Itä-Afrikassa. Jopa Lonely Planet -matkaoppaassa kerrotaan ilmiöstä, ja jopa suositellaan maksamaan pyydetessä 0,5–3,0 euroa vastaava summa (Lonely Planet 2008, 342). Tämä tuskin kuitenkaan koskettaa toimittajia.

En muista, että kukaan olisi pyytänyt maksua haastattelusta, mutta turkakansan naiset Pohjois-Keniassa muistaakseni pyysivät rahaa kuvaamisesta, jolloin olen jättänyt kuvaamatta. (Johansson, Peik, henkilökohtainen tiedonanto 28.4. 2009.)

Itse törmäsin maksun pyytämiseen vain ottaessani turistikuvia kansallispuistossa. Jätin kuvat ottamatta. Sen sijaan etukäteen jutun tekemisestä sovittuani kukaan ei ikinä pyytänyt minulta maksua. Jos olin jo tutustunut henkilöön, ei kuvan ottamisessa ikinä ilmennyt ongelmia.

Kaikilla haastateltavillani on ollut periaate siitä, että haastatteluista ja kuvista ei pitäisi joutua maksamaan. Maksua kuitenkin silloin tällöin pyydetään. Muuta apua kuin rahaa on saatettu antaa, kuten maksettu lounas tai tuotu pieni lahja vastineeksi ajasta. Itä-Afrikassa pitkään asunut toimittaja Laurila kertoo seuraavasti.

Useastikin pyydetään rahaa vastineeksi haastattelusta ja mikä ihmeellisintä yleensä eniten varakkaat ihmiset kuten ministerit yms. Ei niinkään köyhät ihmiset kylissä aina. Yleensä kyllä annoin jonkin lahjan kuten sokerikilon haastateltaville, jos he olivat köyhiä ja menin jonnekin kylään ja jos ihmiset käyttivät paljon aikaansa minun kanssani toimimiseen. Pidän kiinni periaatteesta että rahaa en anna haastattelusta. Mutta kyllä kait olen joskus joutunut antamaan jonkun setelin jollekulle, jotta asiat ovat edenneet. (Laurila, Katariina, henkilökohtainen tiedonanto 28.4.2010.)

6.2 Avun vastaanottaminen

Julkisen sanan neuvoston julkaisemissa journalistin ohjeissa todetaan, että ”journalisti ei saa käyttää asemaansa väärin. Hänen ei pidä käsitellä aiheita, joihin liittyy henkilökohtaisen hyötymisen mahdollisuus eikä vaatia tai vastaanottaa etuja, jotka voivat vaarantaa riippumattomuuden tai ammattietiikan”. (Julkisen sanan neuvosto 2008.)

Joskus kehitysmaassa toimiessa tämä on kuitenkin hankalaa. Itse kohtasin ongelman huonon infrastruktuurin takia. Minun oli pakko päästä maaseudulle pieneen kylään voidakseni tutustua Art Bomaan. Olisin voinut ottaa paikallisen minibussivuoron, mutta minulla ei ollut aavistustakaan, missä olisi ollut tarkoitus jäädä pois. Pääasiallinen haastateltavani, Art Boman omistaja lupasi, että hänen oma kuskinsa voi ottaa minut kyytiin kaupungissa ollessaan ja että pääsisin pois samaa matkaa muun perheen kanssa.

Hyväksyin tämän tarjouksen, sillä en kokenut sen vaikuttavan juttuuni millään tavoin. Kyse oli kuitenkin ruohonjuuritason hyväntekeväisyshankkeesta, josta tuskin tulisikaan mitään suuria negatiivisia piirteitä esille. Ongelma sai minut kuitenkin pohtimaan, että samaan ilmiöön varmasti törmää Itä-Afrikassa useasti, eikä aihe aina ole yhtä viaton. Eräs tansanialainen toimittaja kertoikin minulle, että on varsin yleistä, että poliitikot tai yritysjohtajat tarjoavat ilmaista majoitusta tai ruokaa. Toimittajan tulisi hänen mukaansa aina ehdottomasti kieltäytyä näistä säilyttääkseen puolueettomuutensa.

Useimmilla haastateltavillani on ollut samankaltaisia kokemuksia. Heidän haastatelluiltaan, varsinkin hyväntekeväisyysorganisaatioita edustavilta, he ovat ottaneet

vastaan kyytejä. Myös aiheeseen liittyviä kontaktitietoja on otettu vastaan, eikä näissä ole koettu mitään eettistä ongelmaa olevan. Laurila toi esiin tästä asiasta toisen puolen.

En nyt muista ottaneeni apua haastateltaviltani, mutta heille olen kyllä antanut kaikenlaista apua, kyydistä sokeriin, kirjeen viemiseen pääkaupunkiseudulle ja työpaikkaakin on kysytty. Minusta nämä tilanteet ovat aina jotenkin hankalia ja epämukavia. (Laurila, Katariina, henkilökohtainen tiedonanto 28.3.2009.)

6.3 Kenen tarina?

Suurin ongelma lienee luotettavan tiedon saaminen. Sen esteenä ovat pääasiallisesti kaksi tekijää: omia tarkoitusperiään ajavat lähteet sekä sellaiset haastateltavat, jotka kertovat toimittajalle sen, minkä olettavat tämän haluavan kuulla.

Kaikki köyhyyteen liittyvät lieveilmiöt ovat läsnä. Monet haastattelijat ajattelevat, että toimittaja on rikas ja kannattaa olla hyvää pataa. Riskinä on, että vastaavat kuten olettavat toimittajan toivovan. Monet järjestöt ovat rahapulassa ja haluaisivat ennen kaikkea nostaa esiin omaa järjestöään pikemmin kuin ilmiötä jonka parissa työskentelevät. (Eskelinen, Teppo, henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2010.)

Totta kai joskus kerrotaan se, erityisesti poliittisissa kysymyksissä, mitä kuvitellaan, että toimittaja haluaa kuulla. Mä muistan joskus kun oltiin juttumatkalla rannikolla Keniassa. Hengailtiin joidenkin paikallisten tyyppien kanssa, silloin oli tulossa ensimmäiset monipuoluevaalit. Kaikki sanoivat olevansa totta kai opposition puolella. Siinä viikon verran silloin tällöin nähdään ja jutellaan hiukan enemmän, niin selviää että kaikkihan siellä kannattivat hallitusta. ”Ei kukaan täällä kannata oppositiota, jos mä sanoin sen niin mä sanoin vain miellyttääkseni sua.” Että uskottiin että kaikki ulkomaalaiset on opposition puolella. (Johansson, Peik, henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2010.)

Sekä Laurila että Hiltunen toivat esille, että he tekevät mielellään ihmisistä ja kulttuurista kertovia juttuja. Sellaisia on edelleen liian vähän, ja tarvetta iloisemmille ja positiivisemmille kertomuksille olisi edelleen. Itä-Afriikkaa tuntuvat kuitenkin koskevan yksipuoliset uutiskriteerit.

Haluaisin kirjoittaa sellaisia juttuja, jotka jollain tavalla rikkoisivat stereotypiaa. Että siellä on sota, siellä on nälkä, on HIV ja AIDS. Jotain sellaista, että täällä kuitenkin myös tehdään asioita ja eletään ihan onnellisesti. Ja haluaisin, että jutuissa kerrottaisiin enemmän taustoja. (Hiltunen, Anna-Kaisa, henkilökohtainen tiedonanto 8.4.2010.)

7 KÄYTÄNNÖN OHJEET

Tämän opinnäytetyön tekeminen oli erittäin hyödyllinen ja silmiä avaava kokemus. Koen itse, että olen tämän jälkeen valmiimpi lähtemään Itä-Afrikkaan, ja odotukseni työstä ovat muuttuneet realistisemmiksi. Toivon, että tämä työ vaikuttaa samalla tavalla muihinkin ulkomaille tähtääviin toimittajiin.

Minulla oli paljon ennakkokäsityksiä Itä-Afrikan eri maiden turvallisuustilanteesta ja lehdistönvapaudesta, ja monet oletukseni osoittautuivat tätä työtä tehdessäni vääriksi. On myös kiinnostavaa nähdä, että tilastot ja toimittajien käytännön kokemukset esimerkiksi Tansanian lehdistön vapaudesta eivät aina kulkeneet käsi kädessä.

Opinnäytettä kirjoittaessani luin paljon matkustavien toimittajien kertomuksia Afrikasta. Harvoja niistä pääsin siteeraamaan, sillä näkökulmani on hyvin Suomi-keskeinen. Niistä saatu tieto vaikutti kuitenkin koko ajan taustalla tätä kirjoittaessani.

Käytännön vinkkeihin tiivistin tämän opinnäytteen aineistoista oppimani asiat. Monet kohdat saattavat vaikuttaa itsestäänselviltä ja yksinkertaisilta, mutta usein niiden merkitys on suurempi kuin Suomesta katsoen vaikuttaa. Esimerkiksi minulla korostettiin kontaktien tärkeyttä moneen kertaan. Toisaalta en halua myöskään lannistaa ketään, jolla ei ole valmiina suhdeverkostoa. Kaikki on mahdollista luoda itse, jos taitoa ja tahtoa löytyy.

Tässä ovat ohjeet, jotka tiivistävät kirjallisuuden, haastattelujen ja omien kokemusteni antamat tiedot. Nämä pätevät Itä-Afrikan kohdalla, mutta ovat yleistettävissä oikeastaan mihin tahansa kehittyvään maahan suuntautuvan matkan ohjenuoriksi.

- Opiskele etukäteen. Kirjat ja lehdet ovat hyviä lähteitä, erikoisempiakin julkaisuja löytyy alan kirjastoista, kuten KEPAlta. Internetin asema tiedon välittäjänä paranee jatkuvasti. Puhu ihmisille, jotka tuntevat tutkimaasi asiaa.

- Suunnittele etukäteen ja varaa runsaasti aikaa käytännön asioille. Ihmisten tavoittaminen, tekniikka ja liikkuminen osoittautuvat yleensä ennakoitua aikaa vievemmiksi.
- Jos olet freelancer, jutun myyminen on helpompaa silloin, kun sinulla on valmiita suhteita medioihin. Voit myös myydä juttuideoita ja valmiita juttuja vieraisiin medioihin, mutta se saattaa osoittautua työläemmäksi.
- Koeta luoda kontakteja jo etukäteen, jotta pääset alkuun. Tutut ja tuttavien tutut sekä järjestöt ovat hyviä paikkoja aloittaa. Mieti, olisiko sinulla muita luontevia sidosryhmiä paikan päällä.
- Ota selvää luvista joita mahdollisesti tarvitset, ja ryhdy hankkimaan niitä riittävän aikaisin.
- Luota työssä vain ihmisiin, jotka tunnet ja taitoihin, jotka olet itse todennut hyväksi. Muuten saatat saada materiaalia, joka ei vastaa standardejasi. Tämä pätee kaikkiin kuvaajista tulkkeihin.
- Heittäydy tilanteisiin ja ole avoin. Näin tutustut ihmisiin ja saat eniten irti haastateltavistasi. Älä oleta liikaa, oletukset ovat usein vääriä.
- Älä unohda, että työskentelet alueella, jossa toimittajan työ voi olla vaarallista. Pidä huolta siitä, että joku tuttusi tietää missä olet milloinkin. Muista realiteetit ja punnitse etukäteen, miten paljon riskejä olet valmis ottamaan. Varsinkin yhteiskunnallista kritiikkiä sisältäviä juttuja tehdessä tämä tulee pitää mielessä. Älä kuitenkaan anna pelon johtaa itsesensuuriin!
- Ihmisillä saattaa olla haastatteluja antaessaan intressejä, jotka vaikuttavat vahvasti vastauksiin. Ota nämä tekijät huomioon erityisesti järjestöjä, politiikkaa ja taloutta käsittelevissä jutuissa.

- Usein saatat kuulla sen, mitä sinun oletetaan haluavan kuulla. Koeta päästä tällaisten kertomusten taakse tutkimalla asiaa tarkemmin tai olemalla paikalla kauemmin.
- Pukeutuminen kertoo sinusta paljon. Ota huomioon kulttuurilliset tekijät ja tavoittelemasi vaikutelma.
- Muista, että aina ei tarvitse tehdä juttuja vain Suomeen. On mahdollista luoda suhteita myös paikallisiin tai muiden maiden medioihin.
- Älä odota suuria rahamääriä. Itä-Afrikkaan suunnataan ennemmin kiinnostuksen ja intohimon vuoksi, rikkaaksi se harvemmin tekee.
- Muista, että omasi sekä kaluston turvallisuus riippuu lähinnä omista valinnoistasi. Järkevällä käyttäytymisellä on mahdollista ehkäistä paljon turvallisuusriskejä ja varkauksia.

LÄHTEET

Haastattelut

Eskelinen, Teppo 2010. Tutkija ja toimittaja. Helsinki. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2010.

Hiltunen, Anna-Kaisa 2010. Planin tiedottaja. Henkilökohtainen tiedonanto 8.4.2010 ja 28.3.2010.

Johansson, Peik 2010. Toimittaja, kirjailija sekä Viestintä ja kehitys -säätiön jäsen. Helsinki. Henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2010 ja 28.3.2010.

Laurila, Katariina 2010. Freelance-toimittaja. Henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2010 ja 28.3.2010.

Kirjallisuus

Akol, Jacon J. 2006. Burden of Natinality – Memoirs of an African Aidworker/Journalist 1970s–1990s. Nairobi: Paulines Publications Africa.

Allen, Tim & Thomas, Alan (toim.) 2000. Poverty and Development into the 21st Century. Oxford: The Open University

Guest, Robert 2004. The Shackled Continent - Africa's Past, Present and Future. Lontoo: Macmillan.

Huovila, Tapani 2004. Toimittaja - tiedon etsijä ja vaikuttaja. Helsinki: WSOY.

Hägg, Minna 2008. Kehitysmaiden lapset Helsingin Sanomien uutiskuvissa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viestinnän koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Jokinen, Heikki 2007. Mustaa valkoisella – freelance-journalistin opas. Helsinki: Suomen Journalistiliitto ry.

Kapuściński, Ryszard 2002. Eebenpuu. Keuruu: Like.

Lonely Planet 2008. Tanzania. Lonely Planet Publications.

Maasilta, Mari 2001. Kehitysyhteistyökirjoittelu 90-luvun suomalaisessa lehdistössä. Tampereen yliopisto. Journalismin tutkimusyksikkö.

Randall, David 2000. The Universal Journalist., Second edition. Lontoo: Pluto Press.

Räsänen, Sanna-Marja 1999. Myönteisten kehitysmuuutisten metsästyks. Minkälaisia

juttuja toimittajat kirjoittavat matkoilta, joita Ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyöosasto on rahoittanut? Jyväskylän yliopisto, Viestintätieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma

Vanhanen, Hannu 2002. Kuvareportaasin (r)evoluutio. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Akateeminen väitöskirja.

Sähköiset lähteet

BBC News 2010. Tanzania country profile. Viitattu 12.4.2010.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1072330.stm#overview

CIA - The World Factbook 2010. Viitattu 11.4.2010.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>

EAC – East African Community Health i.a. Viitattu 11.4.2010.

http://www.eac.int/health/index.php?option=com_content&view=article&id=56&Itemid=108

EAC – East African Community Investment Portal 2009. Viitattu 11.4.2010.

http://www.eac.int/invest/index.php?option=com_content&view=article&id=82&Itemid=102

EAC – East African Community Portal i.a. Viitattu 11.4.2010.

<http://www.eac.int/>

Global.Finland 2010. Vaiettu Pohjois-Uganda. Viitattu 11.4.2010.

<http://global.finland.fi/public/default.aspx?contentid=41013>

Global.Finland i.a. Tansania. Viitattu 12.4.2010.

<http://global.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=15792&contentlan=1&culture=fi-FI>

Global.Finland 2007. Tansania – afrikkalaisen sananvapauden mallimaa. Viitattu

11.4.2010. <http://global.finland.fi/Public/default.aspx?contentid=106056>

IPS News 2009. EAST AFRICA: Raising the Bar for Gender Equality. Viitattu

12.4.2010. <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=47632>

Julkisen sanan neuvosto 2008. Viitattu 11.4.2010.

<http://www.jsn.fi/Content.aspx?d=4>

Kansallisbiografia i.a. Akseli Gallen-Kallela. Viitattu 11.4.2010.

<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/3194/>

Kirkon Ulkomaanapu i.a. Viitattu 11.4.2010.

<http://www.kua.fi/fi/etusivu/?id=2>

Maasai Association i.a. Viitattu 11.4.2010.

<http://www.maasai-association.org/maasai.html>

USCRI - US Committee for Refugees and Immigrants 2010. Viitattu 11.4.2010.

<http://www.refugees.org>

Reporters Without Borders 2010. Viitattu 11.4.2010.

<http://www.rsf.org/>

Suomen Lähetykseura i.a. Viitattu 11.4.2010.

<http://www.mission.fi/>

Suomen Kenian suurlähetystö i.a. Viitattu 11.4.2010.

<http://www.finland.or.ke/public/default.aspx?culture=fi-FI&contentlan=1>

Suomen Tansanian suurlähetystö i.a. Viitattu 11.4.2010.

<http://www.finland.or.tz/public/Default.aspx?culture=fi-FI&contentlan=1>

UNDP – United Nations Development Programme, Human Development Report 2009.
Viitattu 11.4.2010.

http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Complete.pdf

U.S. Department of State 2009. Africa. Viitattu 11.4.2010.

<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2008/af/index.htm>

LIITTEET

Liite: Haastattelun runko

Liite

HAASTATTELUN RUNKO

Missä päin Afrikkaa olet käynyt ja milloin?

Miten olet päätenyt lähtemään?

Kuka on rahoittanut, vai oletko lähtenyt omalla kustannuksella?

Jos olet ollut omalla kustannuksellasi, onko se kannattanut?

Millaisia juttuja olet tehnyt? (Muutama tyypillinen esimerkki riittää)

Mille tahoille olet tehnyt juttuja?

Onko ideoita ollut helppo myydä?

Oletko työskennellyt yksin?

Kuinka paljon olet suunnitellut etukäteen?

Miten olet etsinyt haastateltavat?

Miten olet etsinyt aiheet?

Miten olet tehnyt taustatyön?

Ovatko suunnitelmat pitäneet paikan päällä?

Onko joskus tullut jotain yllättäviä käännteitä?

Oletko hankkinut toimittajaviisumin matkoillasi?

Miten olet liikkunut? (Bussi, vuokra-auto, kuski?)

Jos olet käynyt kriisialueilla, niin miten järjestit kyytisi?

Oletko käyttänyt fikseriä?

Jos olet, mistä löysit hänet ja miten hän auttoi?

Miten olet ylittänyt mahdollisen kielimuurin?

Jos olet käyttänyt tulkkia, mistä olet hänet löytänyt?

Millaisia kokemuksia sinulla on mahdollisesta tulkin käytöstä?

Onko sinun tai mahdollisen kaluston turvallisuus ollut joskus uhattuna?

Miten olet pitänyt huolta turvallisuudesta?

Oletko ottanut apua vastaan haastateltavilta? Jos olet, niin millaista?

Oletko maksanut haastattelusta tai kuvista?

Oletko varannut ylimääräistä aikaa esimerkiksi liikkumiseen?

Mitä muita erityispiirteitä Afrikassa journalistina toimimiseen liittyy?